

BÉRMÁLÁS 200 ÉVVEL EZELEŐTT A BÁCISKÁBAN

Klobusiczky Péter érsek fogadása és bérmálási
ünnepség Baján 1824-ben

CONFIRMATION 200 YEARS AGO IN BÁCSKA
The reception of Archbishop Péter Klobusiczky and the confirmation
ceremony in Baja in 1824

Fábián Borbála
Délvidék Kutató Központ

ÖSSZEFOGLALÁS

Klobusiczky Péter az 1822-ben beiktatott kalocsai érsek 1832-ig tartó egyházmegyéje vizitációjának és bérmakörútjának egyik első állomása volt Baja, melyet még a megyeszékhely Zombor előtt meglátogatott. Az új kalocsai érseket fényes ünnepségekkel fogadták Baján. Ennek része volt a város kivilágítása, mely a korszak érseki látogatásain általában nem fordult elő a Bácskában. A kronosztikonos üdvözlő versekről is kevés híradás maradt fenn. A bajai kivilágításon kettő is szerepelt. A lövészegyletben a címeivel és vesssel díszített lőtáblával fogadták. Az 1802-ben alakult bajai polgári katonaság, vagy díszruhás polgárőrség minden nap lövésekkel is tisztelgett az érseknek, sőt több alkalommal mozsárágyukat is elsütöttek.

A bajai 1824-es ünnepségekről korabeli hírlapi tudósítás nem maradt fenn, bár más bácskai érseki látogatáskor rendezett ünnepségekről olvashatunk a korabeli újságokban. A bajai eseményeket a városi jegyzőkönyvben örökítették meg. Négy napos itt tartózkodása alatt meglátogatta a gimnáziumot, a ferences szerzeteseket és a görögkeleti templomot is, az újonnan épített kaszárnyát és számos helyi előkelőséget is felkeresett. Vendéglátója a bajai uradalom bérlője, szentgyörgyi Horváth János volt. A plébánián Radicsevits Mátyás apátplébános reggelikkel és ünnepi ebédrel is fogadta. Három nap alatt 3810 főt bérmált az idős érsek. A jegyzőkönyvben történetírói szándékkal részletesen örökítették meg a látogatás négy napjának eseményeit. Ez a leírás két bajai egyesület a díszruhás polgárőrség és a lövészegylet történetéhez is fontos forrás.

Az 1824-es érseki látogatás emlékét egy vers és egy tárgy is őrzi. Jung János Szegeden nyomtatott elégiája és bajai Türr István múzeumban egy lőtábla.

ABSTRACT

Péter Klobusiczky, the Archbishop of Kalocsa, who was inaugurated in 1822, visited Baja as one of the first stops of his visitation and tour of the diocese that lasted until 1832 – even before the county seat, Zombor. The new Archbishop of Kalocsa was greeted with a lavish ceremony in Baja. Part of this was the illumination of the town, which was not usual in Bácska in that era for visitations of the archbishop. There are also few surviving records of chronogram format greeting poems. But were two of these at the Baja illumination. He was welcomed at the shooting club with a board

bearing his coat of arms and a poem. The Baja militia, or uniform-wearing vigilantes, founded in 1802, also paid homage to the archbishop every day with gunfire, and on several occasions they even fired their mortars.

No contemporary newspaper reports of the 1824 celebrations in Baja have survived, although other celebrations held during the archbishop's visitations in Bácska are presented in contemporary newspapers. The events in Baja were preserved in the municipality's records. During his four-day stay, he visited the gymnasium, the Franciscan monks, the Greek Orthodox church, the newly built barracks and also several local noblemen. His host was János Horváth from Szentgyörgy, the tenant of the Baja manor. At the parish, Abbot Mátyás Radicsevits welcomed him with breakfast and a festive lunch. In three days, the elderly archbishop carried out the confirmation of 3810 people. In the records, the events of the four days of the visit were documented in detail with a historiographic intent. This description is also an important source for the history of two associations in Baja, the vigilantes and the shooting club.

A poem and an object also commemorate the archbishop's visit in 1824. An elegy by János Jung printed in Szeged and a shooting board in the Türr István Museum in Baja.

Kulcsszavak: tömeges bérmálás, Bácska, 19. század, Klobusiczky Péter, ünnepek

Keywords: mass confirmation, Bácska, 19th century, Péter Klobusiczky, celebrations

Az 1821. december 18-án kinevezett és 1822-ben beiktatott Klobusiczky Péter kalocsai érseket a főegyházmegyében már nagyon várták, mivel az érseki szék 1817 óta, mikor Kollonich László meghalt, nem volt betöltve.¹ Bérmálások a Bácskában 1812 után különböző okok miatt nem voltak. Kalocsai érsekként első teendői közé tartoztak a bérmakörutak, mert ezekkel új egyházmegyét is meglátogatta. Az egyik bácskai bérmálásával kapcsolatban egy váratlan helyen, Baja város jegyzőkönyveiben találtam egy forrást. A Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Vármegyei Levéltára őrzi Baja város levéltárának fennmaradt iratait, köztük a mezőváros jegyzőkönyveit is. A 18. század közepe óta fennmaradt jegyzőkönyvekben ritkán

¹ A klobusiczi Klobusiczky Péter (Fehérgyarmat, 1752 – Kalocsa, 1843) jezsuita szerzetes, a rend feloszlata után 1773-ban a nagyváradai egyházmegyébe került, pappá szentelték, a káptalani helynök tiktára, majd Váradolaszi plébánosa lett. Kollonich László magával hozta Kalocsára, érseki titkár lett. 1790-ben a kalocsai székesegyház plébánosa és főszékesegyházi főesperes lett, 1799-ben kanonok. Az 1804-ben alapított szatmári püspökség második püspökévé nevezték ki 1807-ben. (*Tóth Tamás*: Peter Klobusiczky (1752 – 1843) In: Die Bischöfe der Donaumonarchie 1804 bis 1918. Ein amtbiographisches Lexikon. Band I., Berlin, 2020. 308-311.) és *Tóth Tamás*: 1821-1843 Klobusiczky Péter (1752-1843). archivum.asztrik.hu/?q=oldal/1821-1843-klobusiczky-peter-1752-1843 letöltés:2024. júl. 24.)

olvashatjuk ünnepségeik leírásait. A 19. század elején ezeket a jegyzőkönyveket latinul vezették. A kor szellemével haladva 1822. november 19-én a városi tanács elfogadta a városi szószóló, Ország Mátyás javaslatát, hogy magyarul vezessék a gazdasági jegyzőkönyveket. A jegyzőkönyvek következő kötetében az 1824. október 8-i, 277. számú bejegyzés a szeptember végi bérmálás három napjának eseményeit a következőképpen örökítette meg:

„A nagy Méltóságú Kalotsai Érsek a' Bérmálás Szentsége ügyesébe mult holnap 22^{dik} 23^{dik} és 24^{dik} napjaiban itt foglalatoskodó Eő Excellentionak miképpen lett elfogadásul, úgy többi pompás megtiszteltetéséről a' feljegyeztetésre, és emlékezetbe való megtartásra érdemeseknek talaltattak, és ugyan

a.) September 21^{kén} mint Eő Excellentiajának érkezése napján kiment a' város vaskuth felő való határához kitelhetőleg tsinossabb kotsikon Elejébe e' város Tanátsa jelessebb kiküldötsége: nevezetessen Feő Tisztelendő Plebános és Apat úr,² meg annak T. Kaplanyai³ mellett meg a' nagyon Tisztelendő Gvardián, és Lector⁴ mellett Városunk Bírája Hacsits Josef,⁵ Harlikovits András,⁶ Auer Ádám, Thür Jakab,⁷ Nen-

² A plébános Radicsevits (Radicsevics) Mátyás (1768 – Baja, 1828) 1821-től bulcsi apát, az esperesi kerület jegyzője 1811-től, esperes (1825–28), táblabíró volt. 1810–28 között Baja város plébánosa. (A bajai plébánosok közül egyedül ő viselte a bulcsi apát címet. Magyar Katolikus Lexikon. letöltés: lexikon.katolikus.hu)

³ kaplanyai = káplánjai. Ebben az évben három káplán volt a bajai plébánián: Bartók Mátyás (Baja, 1791 – Kalocsa, 1859) 1818-28 között káplán, majd bajai plébános 1828-50 között, ezután kanonok. Klaszánovits Marián (1796 - Kalocsa, 1867) 1822-1825 között, majd 1825-től, érseki házi káplán, 1836-tól csonoplyai plébános, később kanonok. Mihálovits (Mihalyevits) Ferenc (Pécs, 1789 – Bácsbokod, 1841) 1824-8 között volt bajai káplán, (Az egyházmegye 18-20. századi intézményei és névtára [letöltés: archivum.asztrik.hu/?q=oldal/az-egyhazi-megye-18-20-szazadi-intezmenyei-es-nevtara, 2024. máj. 10.]; Schematismus vener clerici archi-diocensis Colocensis et Bacsensis pro anno Christi MDCCCXXV. post bissextium primum dierum CCCLXV. Pest.)

⁴ 1824. június 6-án tartott kapisztránus tartományi káptalanon Becker Péter házfőnököt tartományfőnökké választották, ezért 1824-ben a házfőnök és a gimnázium igazgatója (Lector) ugyanaz a személy Pendl Nep. János volt. (A bajai ferencesek háztörténete. I. 1694-1840. ford. Kapocs Nándor, (Bajai dolgozatok 12.) Baja, 2000. 340.); Pendl Nep. János (Tata, 1786 – Baja, 1858) ferences szerzetes, 1819-50 között a bajai gimnázium igazgatója volt.

⁵ Hadzsits József (? – Baja, 1827) kereskedő, az „árvák atyja” is volt. Belső tanácsnok, többször főbíró.

⁶ Ebben az időszakban legalább két Harlikovics András is élt Baján, nem lehet megállapítani pontosan, hogy melyikükről van szó.

⁷ (Baja, 1786 – Baja, 1840) vaskereskedő, városi tanácsnok, többször főbíró. Türr István édesapja.

dovits Samu, Albrecht József, Horváth Ignatz, Simits Tivadar,⁸ Vlasity Mátyás, és Rokenstein György⁹ Senatorokkal, továbbá Ország Mátyás község szószólója, Palanitz Josef, Stojanovits Antal, Csordás Mártony,¹⁰ Csokor Istvány, Bischoff Mihály, Domini[t]s Ignátz, és Krausz Károly külső Tanácsosokkal, meg a' két Notariussal¹¹ – ezen Deputatió az Elől Lovagló választott iffiakkal úgy mint : Dévay Imre vármegye commissarius vezérlése alatt Paukovics János,¹² Latinovits Maximilin,¹³ Kernreich Pál,¹⁴ Nagy Josef, Lukáts Lajos, Radán Péter,¹⁵ Forkly Josef és Göbölös Istvánnyal az érdeklét határon délutáni 2 ½ orakor elvárva a' mint őt Eő Excellentiája kotsijárul megsejditette, meg allott 's véle levő Caremoniatióussával kotsijárul leszálva a' fél kerék formába előtte álló Deputatiónak meghajtotta magát, melynek nevébe Kuluntsich Josef¹⁶ főnotarius úr ekképpen szöllította: „Nagy Meltosságu és Kegyelmes Érsek, különösen tisztelt Lelki Fő Pásztorunk! Ezen baja varossa, a' tanátsa, és községéből ide rendelt szamossabb kiküldöttsége által excellentiád örvendetes elérkezésén különös öröm érzéseit kinyilatkoztatni kívánván nem találhat szokot, melyekkel kifejezhetvén azon szivbéli örvendezését, hogy excellentiadat, mint édes hazánknak olly Ékes Nagy Oszlopát, olly tündöklő érdemekkel tündöklő feldiszesitet nagy férfiát, az anyaszentegyháznak latható fejét, és szeretett Lelki Főpásztorát mai napon e' város határán legbuzgobb Tisztelettel elfogadhatya legottan, a' midőn Exlld¹⁷ tsupán különös atyáskodó hajlandóságból, és véle született

⁸ Tanácsnok, kapitány is volt, 1824-ben kamarás (pénztárnok), 1826-ban bíró, a szerb elemi iskola igazgatója.

⁹ Paldt József halála után 1824. március 6-án választották városi tanácsnokká. (MNL BKML IV. 1001. 1824. márc. 8. 154. sz.)

¹⁰ Város gazdája.

¹¹ notárius = jegyző. A két nótárius: a városi főjegyző Kuluncsits József és az aljegyző Turay János. Turay János (1772 – Baja, 1860) nemes. 1823-tól Paukovics Miklós halála után a belvárosi templom syndicusa lett. 1837-ben 30 évi szolgálat után mondott le Turay, Kuluncsics ekkor már másfél éve betegsége miatt nem dolgozott.

¹² Paukovich János, senkvicz (1791-1853) Baja kapitánya, majd főbírája.

¹³ Latinovits Miksa (Baja, 1802 – Baja, 1881) bácsi főszolgabíró, 1824. május 2-án vette feleségül Baján Kardos Johannát. (Szluha Márton: Bács-Bodrog vármegye nemes családjai. Budapest, 2002. 197.)

¹⁴ 1830-ban a Bajai Lövészegylet 2. allövész mestere. Az 1825-ös „a bajai gránátosok első díszszemléje Zomborban ...” lőtáblán szerepel a neve, valószínűleg a bajai díszruhás katonaságnak is tagja volt. (Verebélyi Kincső: Célra tarts! Festet lőtáblák Magyarországon. Budapest, 1988. 40. és a 8. sz. kép)

¹⁵ fakereskedő

¹⁶ nemesmiliticsi Kuluntsich (Kuluncsich) József (1780 – Baja, 1838) Baja város főjegyzője, 1835-től érdemei elismeréseként nemes lett. (Szluha M.: Bács-Bodrog i. m. 184.)

¹⁷ Excellentiád

Nagy Lelküségből a' feltett renden kívül hozzánk fáradni méltoztatott a' Szent Bérmálás, azaz ama Szentség megadására, mely nélkül huzamosabb idő olta szűkölködnünk keletett – Ezen megkülönböztető atyai Jovoltát Excellentiádnak azon fogadással hálályuk¹⁸, hogy mindennapi buzgó Imádságainkba a' Felseges Örök Istent Excellentiád hosszas és kedvező életéért kért fogjuk; most azon könyörögven Excellentiádnál, hogy benünket, és bérmálandó kisdedeinket, kik ez uttal az igaz hitben újra meggyökeresitetnek, kegyes atyáskodó szívébe fogadni malasztiba megtartani, és hathatós Imádságaiba foglalni méltosztasson – a' kik szent kezei tsokolása mellett határtalan tisztelettel és buzgósággal magunkat nagy kegyességébe aláztatossan ajánljuk [”] - melly beszédet Eő Exllja szokott nyájassággal viszonzván, és éránta mutatott ebbéli Tiszteltetést Köszönvén kotsijába ült, és kit a' fellyebb emlitetektül, kit pedig Ttes fő szbíró Vojnits Antal¹⁹ úr meg TablaBirák és Fiskálisok Markus Pál²⁰ meg Hollosy József uraktül meg az ötet követő feő tiszteendő Bajaik és Csasz Kanonok és szamosabb Papoktul Husznál több hintoba késértetvén a' tornyoktül halatzot harangozasok, és a' Duna partján felalított mozsarakbul való lövöldözések közt az ugy nevezett vaskuthi nagy utzán²¹által a' város haza mellett /: a' hol a' Fegyveres polgarok oldalt tsinalván le hajtott zaszlojokkal, és a' Tisztek fegyverei köszöntéssel üdvözlötték Eő Excellentiáját:/ az uradalmi kastélyba²² a' mellynek udvara boltozatja allatt a' sok pap és szent ferencz rendi szerzetes mellett, Albrecht Josef,²³ Hideg Sándor,²⁴ Kuzmanovits Josef, Kubitska Istvany,²⁵ Hekanaszt Ferentz,²⁶ Kotsis? János, Berkity György,

¹⁸ hálályuk

¹⁹ (1760- Baja, 1832) táblabíró, pacséri közbirtokos, alispán.

²⁰ Markos Pál (Madar, 1788 – Baja, 1851), táblabíró és ügyész, a Bajai uradalomnak 45 éven át ügyvédője, a Baranyai és Bátsi [református] Egyház segéd gondnoka. (A bajai Kálvária temetőben lévő sírfelirata szerint) 1815-től uradalmi ügyvéd Baján, 1822-től algondnoka, 1830-tól alsó baranyai református egyházmegye „generális coadjutor curátora” volt.

²¹ Vaskúti nagy utca volt Baja város Fő utcája, mai neve: Szabadság út.

²² Grassalkovich-kastély, napjainkban: Városháza. A régi városházát a 19. század második felében lebontották.

²³ (Baja, 1807 – Baja, 1876) Albrecht József kereskedő és városi tanácsos fia, később ügyvéd. (Türr István Múzeum (TIM) Történeti dokumentáció gyűjtemény (TD), A bajai Lövész Társaság évkönyve 1835-től, 55.348.1.)

²⁴ Hideg Sándor (Baja, 1805 - ?) György bajai háztulajdonos fia.

²⁵ Kubicska János volt bajai főjegyző (evangélikus) és Szabady Anna fia. Édesapja a bajai céllövész társaság egyik alapítója volt.

²⁶ (Baja, 1801 - ?) Hekenaszt József, bajai háztulajdonos (1769 – Baja, 1808) fia.

Brassinger Josef,²⁷ Kovatsevits Aloysius,²⁸ Harlikovits Benjamin,²⁹ Hertlein Ferenc³⁰ és Resch László³¹ válogatott magyarul öltözött ifjak mint két oldalról álló kőfal főhajrával köszöntek, a' Garadits³² elején pedig Eő Méltósága Császári Királyi Kamarás SzentGyörgyi Horváth János³³ úr mint házi gazda Eő Nagysága Borsodi és Katymári Latinovits Josef³⁴ Consiliarius urral, ugy TáblaBíró Deák Janos³⁵ úrral és az egész uradalmi Tiszttségével elfogatta – azzal Eő Excellentiája a kastély első emeleti jobb oldala lakására rendelt szobait megszállotta, és az ötet követő kérésök köszöntéseit, és kéztsockolasait kegyessen elválalta, az alatt a' Polgári Katonaság helyezését a' Piartzon³⁶ az Érsek Eő Excellentiája lakassa³⁷ alatt fogvan három köszöntő Lövlettel köszöntését fejezván be eloszlott - Eő Excellentiája pedig Eő Méltóságának pompas és számos Előkelő vendégekkel ekesitet Asztalának meg ebedelvén,³⁸ e' napnak hatra volt idejét Imádsággal és az Istenrül valo elmelkedessel töltötte – estve a' város piart[z]an, a' Kastélynak altal ellenébe, több mind 120 mestersegéssen nagyobb emeletű karóba alkalmaztatott, és különb különb színeket jádzó³⁹ lampasokkal ki rakva, s' utzakra osztva világot adván, a' szamossan öszve sereglett közönségnek gönyörköttető sétálást

²⁷ Az 1830-as évek végén gabonakereskedő volt. (TIM TD 55.348.1.)

²⁸ Kovacevics Alajos (Baja, 1805 - Zombor, 1886) Kovacevich Antal és Milassin Anna fia, keresztszülei Vojnits Antal és felesége voltak. (KFL V. Baja-Belváros keresztelési anyakönyv) 1835-ben ügyvéd és kincstári acturius volt. (TIM TD 55.348.1.)

²⁹ (1802-1881) apja: Harlikovits András. 1838-tól tanácsnok, 1839-től kórházi felügyelő, majd közgyám. (MNL BKML VIII. 54. Ferences Rend Bajai Gimnáziumának iratai 1. kötet)

³⁰ (Baja, 1801 - ?) édesapja Hertlein Károly borbély, külső tanácsnok volt. (MNL BKML VIII. 54. 1. kötet) 1835-ben kereskedő és a bajai Díszruhás Társaság tagja. (TIM TD 55.348.1.)

³¹ Resch László Dunaföldváron született, édesanyja Báró Vilczek Dominica volt, aki 1818. körül Baján lakott. (MNL BKML VIII. 54. 1. kötet)

³² garadits = grádics, lépcső. Ebben az esetben jelentése sor.

³³ Szentgyörgyi Horváth János (1777 – 1841), kamarás, kir. táblai ülnök, felesége borsodi Latinovits Anna volt .

³⁴ Latinovits József Mihály (Baja, 1759 – Baja, 1828) Latinovich Péter és báró Bernyakovics Anna fia, 1801-től katymári előnévvel, alispán, királyi tanácsos. (Szluha M.: Bács-Bodrog i. m. 206.)

³⁵ Keresztesi Deák János (Nagykálló, 1754 – Baja, 1832) táblabíró, uradalmi tisztartó.

³⁶ A város főtere, napjainkban Szentháromság tér.

³⁷ lakása

³⁸ Kiegészítés az oldal alján: „hat orakor a' N. vármegyénk VIspany úr által vezerlett díszes Deputatióját elfogadta”

³⁹ játszó

nyújtott ezeknek közepén pedig a' Szent Háromság képe ellőtt nagy magos oszlopokra felálatott Ött öll⁴⁰ magosságú, és két öll szélességű különbözőféle színekkel festet[t] foglalatba egy négyszegű tűz modjára felékesített, és Kotztur János Patikarius úr⁴¹ fáradozása által készített alkotmány a' tetején PK. mint Eő Exlla⁴² neve Előbetűjét alább ugyan Eő Excellentiája tulajdon sz[i]nével ragyogó Familia Czímerét eleve adta elő, ismét alább a' Köz örömet ezen tűzzel lángoló verzetet nyilatkoztatta ki:

Grande decus Patria Klobussitzky maxime Mysta

Salve virtutis lux, et fulgor pietatis

Huc ades ut summus tribuas sacra dona pusillis

*Vive dia sospes nos hoc tibi poscimus Omnes*⁴³

Végtere ismét alább ezen chronosticon fejeszte be:

*qVòD CVqLMV's CVnCtl spIra per nestorIs annos:*⁴⁴

midőn Eő Excellentiája ezen tűzzes, 's tiszteletére fel álló nagy oszlopot személyessen meg nézni, 's lejövén részenként figyelmetessen megtekinteni, mindent megvizsgálni, és elolvasni a' musika⁴⁵ harsogása közt a' számtalan vivat⁴⁶ kiáltásokat elfogadni 's különös meglegedését sött köszönetét kinyilatkoztatni, 's jó ideig itt mulatni méltoztatott, elment a' számelet való késérőivel a' Patika felé, a' mellynek ajtaján egy kised megvilagosított, és félülrül háladossan lángoló oszloptska ezen öröm kifejtő szavakat mutatta:

*transeVntI LaVreato kLobVsIczky DICatVM.*⁴⁷

e' nap így eltelvén

b. September 22^{kén} regveli nyoltz órakor Eő Excellentiája a' kastelybol az urasság kotsiján a' Plebania Templomba menvén ennek ajtajánál husz egyenlőel öltözött kised szüzcsekék által el varatott, és

⁴⁰ öll = öl, hossz mérték. A magyar öl 1,6 – 2 méter között volt, a pozsonyi öl 1,9 méter volt.

⁴¹ Kotztur János (Kutztur Joannes) 1808-ban végzett gyógyszerész (Zólyom, 1785 - ?) *Tóthné Süli Borbála: Az egyetemi gyógyszerészképzés vizsgálata 1770-1852 között hazánkban.* Budapest, 1987. [doktori értekezés] 37.

⁴² Exlla az Excellentiája rövidítve

⁴³ „A haza nagyszerű éke, Klobussitzky, legfőbb pap, Üdv, erénynek fénye, kegyességnek ragyogása, Jelen vagy itt, hogy a legfőbb szent ajándékokat add a kicsinyeknek, Él sokáig szerencsésen, ezt kívánjuk neked mindannyian. Amen” (Jusztin Péter fordítása)

⁴⁴ „amit mindnyájan kívánunk, hogy élj nesztori éveket” (Jusztin Péter fordítása) A kronosztikon összege: 1824.

⁴⁵ muzsika

⁴⁶ vivat = éljen!

⁴⁷ „Az átmenő babérkoszorús Klobusitzkynek ajánlva”. Ebben a feliratban a kronosztikon csak 1723-at jelenít meg, valószínűleg a lejegyzésben történt hiba.

Virágok hintései mellett a' míglen ama különösen készült deák Dall: O dalcis pater officis sacer de te: enekeltetett az oltar eleibe kesírtetvén térdre borúlt, és Imadságát végezte azután Szent miséit a' nagy oltár előtt mondott mely alatt ama híres Hayden által készült misse musika adatott elő, valamint a' misse szakaszaiban a' Templom előtt alitott polgári Katonaság által puskasztatott a' Duna partján pedig mozsarakbul lövöldöztetett – misse után által ment Eő excellentiája a' Plebaniába, a' holis Feő Tiszteendő Apát Úr és Plebanos által buzgo tisztelettel bevaratattván fölöstököm[m]el fogadtatott, mellyrül tsak hamár visszatérvén szent foglalatosságához kezdett, és 12½ oraig 769. gyermekeket megbérmált, s' áldásával a' hitben megerősítvén elbotsajtott, maga pedig fent érdeklett Plebanos Urral szamos vendégek, és urassagok Tarsaságában ebédelt délután pedg a' midőn előbb Tttes Pacséri Szutsich Josef⁴⁸ varmegyénk Allspanyát meglátogatta, meg szemlélte, és különös Figyelmére méltoztatta a' most készült katonai kaszarnyat, mellyrül tetzését mutatván, és Nsmilititsi⁴⁹ Allföldy János⁵⁰ főszBíró⁵¹ urat meglátogatván kvartelyjába vissza tért, és szokása szerént Imadsággal fejezte be e' napot.

c., más napra kelvén, valamint az előtte valón kezdette hasonló pompákkal késérve a' mindennemű Isteni szolgálatot, és a' Bérmálását, Ezer két száz hetven kisedeket ez nap megbérmálván, mely szent foglalatosságát ismét áldással bétsukván, és Borsodi s' Katymári Latinovits Consiliarius úrral több urassagok Tarsaságában díszes ebédrel fogatván délután a' város Lövöldöző Kertjébe /:Schissenstadt:/ a' Méltóságos Kamarás Horváth János urral és szamosabb urassagokkal alazta meg magát Eő Excellentiája, ezen örvendetes látogatásra és e nagy vendég elfogadására helekoran el lévén a' város készülve a' mint Eő Excellentiáját jönni tapasztalt az előre fel készített 12. mozsarat el süttetvén az ott álló Tanatsi Deputatioval elfogattatta – Eő Excellentiája pedig a' két oldalrul álló polgári Katonák közt bemenvén s' magát körül nézvéen tulajdon virágokkal körül rakott mellyképet örömel szemlélte meg, tekintetbe vette továbbá a' különösen e' végre készült, és Familiája czimerét szep szinekkel előadó céltáblat, melyen e' szép vers olvasodhatott

Vive diu Felix Excellentissime Prasul

*Tempore longaevo Te Sancta Numina servent*⁵²

⁴⁸ (Szabadka, 1769 – Baja, 1835) táblabíró, 1823-ban második alispán, 1825-től első alispán, 1832-től altárnokmester. Baján temették el. Felesége pacséri Mészáros Erzsébet volt. (*Szluha M.*: Bács-Bodrog i. m. 354.)

⁴⁹ Nemesmiliticsi

⁵⁰ (1771 – Baja, 1830) táblabíró, főszolgabíró. 1804-től viselte a nemesmiliticsi előnevet.

⁵¹ főszolgabíró

⁵² A Türr István Múzeumban őrzött lövésztabla felirata: den 23 September 1824. alatta lévő – szobor – talapzaton: „Vive diu Felix Excel/lentissime Praesul Tem/

bé ült továbbá ama Bodéba, mellynek két oldalarul a' lövöldözőket és a' Lövésmodjait láthatta, nyájas kedvet mutatván ha valamelyiknek a' czélt elütni és a' ruszsvat⁵³ elsütni lehetett szerentséje, méltó itt a' Figyelemre hogy Feő Tisztelendő Csau[s]z⁵⁴ kanonok úr Eő Nagysága ösméretlen idegen puskából másodszori Lövésre a' Centrumot eltalálni, és a' czéltáblán a' ruszsvat⁵⁵ elsütni meltoztatta – így mulatván egy darabb ideig Eő Excellentiája az uzsonával felteritetett első Asztalnál az első helyet számós mind kétnembeli Publicum közt elfogadni méltoztatott és azon a' város Tanátsa, polgári Katonasága, és az öszve sereglett szamos közönsége egészsége is köszönteni és inya méltoztatott; elfogadta Eöis kegyes nyájasággal az Egesegéért való italköszöntéseket és a' muzsika harsogások meg számos Lövöldözések közt felkiáltott Vivatokat, és végtére kegyes meglegedését ezen kinyilatkoztatással fejezte ki – valóban nem hittem volna, hogy Baját illy szép, és valogatott közönség lakja, mellynekis hosszú életett, és Isteni áldást kívánok – öröm bőségbe hagyván itt nyoltz orakor a' vigsággal telyes Publicumot Méltóságos Házi gazdájával szünet nélkül való Vivát kiáltások közt vissza ment, és szokott Isteni szolgálati után nyugodalomba adta magát –

d., September 24^{kén} hét orakor már ászokott pompák közt végezőn szent misséit ezen utolsó napon 1771. és így sumába Három Ezer nyoltz száz Tiz gyermeket bérmálván Eő Excellentiája ezen szent Foglalatosságát délutáni 2½ orakor adott SzentÁldásával fejeszte be – A kastélyba ebédelvén délután járásbéli FeőSzBíró Patséri Vojnits Antal urat az Ó hitű Felső Templomot, Ttes Markos Pál Tábla Bíró és Herczegi Fiskális urat látogatván meg, el ment, és által vizsgálta a Királyi Gymnasium épületjét, ismét innend Tettes Fiskális és Tábla Bíró Hollóssy Josef⁵⁶ urat, és végtére a' Tisztelendő CP. Barátokat személyes látogatással megtisztelvén nyugodalomra ment :

e., 25^{dik} Septemb[e]r regveli ött orakor a' Tisztelendő CP. Barátoknál misézvén, és a' Plebaniába fölöstökömölvén Eő Excellentiája atyai látogatással, örvendeztette meg a T. Káplány Urakat szobaiban, és lelki vigasztalását hagyván nálok, a' Plebaniabul a' Kastélyba gyalog ment,

pore longaevio Te Sancta / Numina servent”, azaz magyarul: Élj sokáig boldogan Exc. Főpap, hosszú időn át őrizzen meg Téged az Isteni hatalom.

⁵³ Vagy ruszvasat. Nem sikerült beazonosítanom a céllövészetnél használatos szakki-fejezésekkel. Valószínűleg a céltábla közepén lévő szegre vonatkozik. Azok ugyanis, akiknek szeglövésük volt, megfeshették a céltáblájukat.

⁵⁴ Csauz István (Nagybánya, 1786 – 1844) érseki tükár (titoknok) 1810-től, 1823-ban az érsek tb. kanonokká nevezte ki. (Hazai 's külföldi Tudósítások, 1823. jún. 18. 386.) Később pécsi őrkanonok és címzetes prépost lett. (*Theurewk József: Magyarok születésnapjai.* Pozsony, 1844. 81.)

⁵⁵ Ruszsvat? – nehezen olvasható. A lövészeknek a célja a táblaközepén lévő szeg eltalálása.

⁵⁶ Hollósy József Bajai uradalom fiskálisa (ügyvédje) volt az 1820-as években.

a' számos népet és parádéba álló polgári Katonaságot áldásával vigasztalván, itt mind M. házi gazdájátul, mind a' számtalan szomorúan tőle elváló urasságoktól bútsút vett, és szinte olyan sött még nagyobb számú előlovaglok és késérok mellett mint a., alatt a be érkezés alkalmával be jött, Süközdig késértetett a' holis mindnyája Késéroktil külön külön elbutsuzván a' Bajaiak tellyes meglegedését nyilatkozatván tovább folytatta utyát ebédre Kalotsára haza szándékozván:

Engedjék az Egek, hogy Baja e' Kegyes Jó Érsekét még sokszor olly örvendetessen elfogadhassa.”⁵⁷

Bajai bérmálások a 19. század első felében

Baján 1824-ben a sematizmus szerint 11238 fő élt, a plébániához tartozott még Istvánmegye filia és Mátéháza puszta (1147 fő).⁵⁸ Egy 1826-os összeírás szerint 1787 házban 10799 fő élt.⁵⁹ Akkoriban Bács és Bodrog törvényesen egyesült vármegyék legnépesebb települése volt a három szabad királyi város (Szabadka, Zombor, Újvidék) után. Klobusiczky Pétert 1821-ben nevezték ki kalocsai érsekké, a pápa 1822-ben hagyta jóvá és az ünnepélyes kalocsai bevonulása augusztus 26-án volt. Az első éveit az érseksége meglátogatásával is töltötte, erre a bérmakörutak, melyre elődjének utolsó éveiben nem került sor, szolgáltattak alkalmat. Klobusiczkyt már ismerték a bácskaiak még a szatmári püspökké való kinevezése előtti évekből.

A 19. század elején az első bérmálást Baján 1807-ben Kolonits László segédpüspöke Takáts Márton végezte november 13-15. között 4600 főt bérmált. Az egyik nap a ferenceseknél ebédelt.⁶⁰ A fennmaradt iratok szerint a következő évben 1808. július 17-én szintén Baja városában bérmált Takáts segédpüspök. Utoljára 1810. szeptember 28-án bérmált Baján Takáts Márton. Klobusiczky érsekségének idejéből a bajai bérmálási jegyzőkönyvek közül csak 1830-ból maradtak meg fenn. A bajai ferencesek háztörténete és a fennmaradt dokumentumok alapján 1824-ben és 1839-ben is volt bérmálás. 1830-ban Klobusiczky Péter bérmált, 1839-ben a segédpüspöke, a bajai születésű Girk György.

Az 1830-as bérmáláskor a fogadó küldöttség (deputáció) tagja az 1824-es látogatáshoz hasonlóan a gimnáziumi tanulóifjúság és a polgárőrség csapata is volt. Markos Pál uradalmi ügyvéd, Latinovics Benjamin táblabíró és Kuluncsics József városi főjegyző fogadta, tehát a földesúr mellett a vármegye és a város is képviselőket küldött. A vásártéren egy sátrat állítottak fel, ahol a város plébánosa Bartók Mátyás fogadta, majd körmenettel a plébániái templomba kísérték az érseket. Vagner Ferenc kanonok mellett ismét Csasz István kanonok kísérte az érseket, rajtuk kívül még Goor Ferenc,

⁵⁷ MNL BKML IV. 1001. 11. k. 1824. okt. 8. 277. sz.

⁵⁸ Schematismus vener cleri archi-diocensis Colocensis et Bacsensis pro anno Christi MDCCCXXIV. qui est bissextilis dierum CCLXVI. Pest, 95.

⁵⁹ *Bauer Antal*: Repertorium ... Bács et Bodrogh. 6-7.

⁶⁰ A bajai ferencesek háztörténete i. m. 258.

Goor Antal és Rehák Özséb.⁶¹ Bajai látogatásának idejére esett Úrnapja is, ezért az úrnapi körmenetet Klobusiczky érsek vezette, de Korsós József madarasi plébános és Zombory János hercegszántói plébános, valamint a papnövendékek is itt voltak. Az 1824-es látogatásához hasonlóan néhány nemest és a ferencesek kolostorát is felkereste. Az utolsó napon került sor a helyi iskolák (elemi és gimnázium) meglátogatására, ahol az iskolások köszöntötték az érseket. Ekkor a bajai uradalom bérlője valószínűleg nem volt a városban, ezért Kovács József⁶² hatlovas kocsiján utazott, és ő vitte el Vodícára is. A négy napon át tartó bérmáláson 2289 fő kapta meg ezt a szentséget. A tiszteletére rendezett ebédeken 40-50 fő, a plébánia udvarán sátorban tartott ebéden 80 fő vett részt. Június 11-én a kastélyban az uradalmi jószágkormányzó, Niczky Ferenc látta vendégül az érseket és 50 személyt. Baja városa a látogatás utolsó napján június 12-én Vodícán (ma: Máriakönyve) látta vendégül az érseket és 50 személyt.⁶³ 1839-ben a segédpüspök, a bajai születésű Girk György két napon bérmált meg 2435 személyt. Az első napon a plébánián látták vendégül ebédre, a másik napon az urasági kastélyban. Őt is számos hintóval kísérték búcsúzásakor.⁶⁴

A ferencesek bajai háztörténetében az 1830-as látogatást részletesebben lejegyezték. Az 1824-esről csak néhány sort: „Az érsek Ónagyméltósága különleges kegyből ideérkezett a bérmálás szentségének kiszolgáltatására. Ezért, hogy ilyen nagy vendéget méltóképpen fogadjanak, a bajai előkelőségek, az előjáróság és a papság Vaskút határáig elébe ment, ahova délután 4 órakor érkezett. Ott Baja népének nevében nemzeti Kuluntsich József úr magyar nyelvű üdvözlő beszéddel köszöntötte, ezután megszállt a kastélyban. Másnap a szentmise után kiszolgáltatta a szentséget, majd a főtisztelendő plébános úrnál ebédelt. A következő napon nagyságos Latynovich József tanácsos úr előkelően vendégül látta, majd a harmadik napon nagyméltóságú Horváth Nepomuki János úr fogadta nagy pompával a kastélyban; a negyedik napon, szombaton templomunkban mutatta be a szentmisét, s utána visszautazott Kalocsára.”⁶⁵

Az 1824. évi bajai bérmálás

1824-ben Klobusiczky Péter háromból két bácsi esperesi kerület kánoni látogatását végezte. A fennmaradt bérmálási jegyzőkönyvek alapján az alsó bácsi esperesi kerület plébániáit Kuczora (ma: Kucura) és Dunabökény

⁶¹ A bajai ferencesek háztörténete i. m. 391.

⁶² Rigyciai Kovács József (1796-1863) főszolgabíró. Édesapja Kovách Imre a gödöllői uradalom igazgatója volt, 1801-től Rigyica (Regöce) földbiroksosa. (*Szluha M.*: Bács-Bodrog i. m. 170.) Már édesapjának is volt háza Baján, a Fő utcában (ma: Szabadság út) 1803-ban. (*Flach Paul*: Die Hausbesitzer der Stadt Baja um 1803. (Die Deutschen aus Ungarn 13.) München, 1977.)

⁶³ A bajai ferencesek háztörténete i. m. 392.

⁶⁴ A bajai ferencesek háztörténete i. m. 458.

⁶⁵ A bajai ferencesek háztörténete i. m. 342.

között május 9-től június 1-ig látogatta. Május 9-től június 4-ig 5343 főt bérált.⁶⁶ A középső bácsi esperesi kerületre augusztus végén és szeptemberben került sor. Ekkor az érsekség egykori székhelyét Bácsot is felkereste. Augusztus 27. és szeptember 20. közötti körútja első állomását nem találtam meg, a második augusztus 29-én Gombos volt, az utolsó állomása Hódáság szeptember 19-20-a között.⁶⁷ A középső bácsi esperesi kerület mind a tizenegy plébániáján (Bács, Bácsújfalú, Bogojeva, Dérony, Hódáság, Karavukova, Novoszello, Paravuty, Plavna, Rácmilitics, Vajszka) járt a fennmaradt bérálási jegyzőkönyvek alapján. A főpapi funkciók jegyzőkönyve szerint ekkor 2927 főt bérált, a bérálási jegyzőkönyvek adatait összeadva 5042 főt számoltam.⁶⁸

Baja előbb került kiválasztásra, mint az esperesi kerületének községyei, melyekre 1830-ban került sor, sőt a vármegye székhelyénél, Zombornál is korábban lett kiválasztva. A város kiválasztásánál szerepe lehetett annak is, hogy Bács-Bodrog vármegye több vezetője ebben az időben Baján élt, például az alispán Szutsich József is.

Az érsek érkezésére készült a városi tanács. A tanács és községygyűlési jegyzőkönyv szerint szeptember 6-án tárgyalták a kalocsai érsek bajai látogatását a bérálásra. A közgyűlés határozata szerint a városi főbíró jelölte ki a deputáció tagjait, akik a város határában várták az érseket. Az őt a városba kísérő, előtte lovagló ifjaikat is a főbíró jelölte ki a feladatra. A város határán egy üdvözlő beszéddel való köszöntést is elhatároztak. Bajára való megérkezésekor a város főterén a „Duna parton ki állítandó mozsarak valamint a polgári katonaság által teendő puska lövések”-kel köszöntés határozták el. Megérkezésének estéjére egy kilvilágítást terveztek a plébánia templom mellé, hogy az „illuminált öröm oszlop” piramis a templom falára egy köszöntőverset vetítsen. A plébános asztalára két akó borral tervezett hozzájárulni a város. A látogatás utáni számadás szerint 11 akó bort adtak ki (7 $\frac{3}{4}$ akó fehér és 1 $\frac{1}{4}$ akó vörös valamint 2 akó új bort) – ennek egy részét lehetséges, hogy a kilvilágításhoz (illumináció) kapcsolódva. A költségyjegyzék 301 forint 58 krajcár volt. A városi tanács kötelességének érezte, hogy az érsek „pompás elérékezéséhez és itt mulatásához” hozzájáruljon.⁶⁹

⁶⁶ Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár (KFL) I. 1. E. B. kimenő iratok, főpapi funkciók jegyzőkönyvei vol. 19. *Protocollum Functionum Episcopaliū 1808-1842. 1824. évi bejegyzés.* – Alsó bácsi esperesi kerület plébániái: Bukin, Cséb, Futak, Gajdobra, Josephsdorf (Zsablya), Újvidék, Kutzura, Palánka, Temerin, Titel. (*Schematismus vener cleri archi-diocensis Colocensis et Bacsensis pro anno Christi MDCCCXXIV. qui est bissextilis dierum CCLXVI. Pest*)

⁶⁷ KFL I. 1. E. B. kimenő iratok, főpapi funkciók jegyzőkönyvei vol. 19. *Protocollum Functionum Episcopaliū 1808-1842. 1824. évi bejegyzés.*

⁶⁸ U.o. és *Schematismus vener cleri archi-diocensis Colocensis et Bacsensis pro anno Christi MDCCCXXIV. qui est bissextilis dierum CCLXVI. Pest.*

⁶⁹ MNL BKML IV. 1001. 1824. szept. 6. 270. sz.

Hódságról érkezett szeptember 21-én Bajára. A korabeli utazási viszonyok miatt két napig tarthatott az útja, valószínűleg Zombort is érintette, mivel onnan indult ki az az országút, ami Vaskút felől vezetett Bajára. Ez postaút is volt. A városi jegyzőkönyv alapján Baja határában a Vaskút felé vezető úton fél háromtól a plébános, a káplánok és a város vezetősége, valamint városi elit tagjai várták az érseket. Megérkezésekor – mely a ferencesek háztörténete szerint 4 órakor volt – a városi főjegyző, Kuluncsich József köszöntötte az érseket. A vármegye vezetőségének Baján lakó tagjai: Vojnits Antal, a fiskálisok, Markos Pál, Hollósy József és több mint 20 hínó kísérte a városba. Harangozással és mozsarakkal várták.

A városháza mellett a fegyveres polgárság állt díszőrséget, és díszlövéssekkel üdvözölte Klobusiczky Pétert. A városi polgárőrség, vagy díszruhás katonaság 1802-ben alakult és báró Podmaniczky József Bács-Bodrog vármegye főispáni székbe iktatásakor szerepeltek először. A napóleoni háborúk idején a bajai sóhivatalt őrizték és a kincstári pénz küldeményeket kísérték. Másik fontos feladatuk volt „az ünnepélyes istentiszteletet teljes díszben való megjelenése által emelni s derék zenekarával ama hódolatnak méltó kifejezést adni, melylyel ember Istennek tartozik.”⁷⁰ Ezt a célt 1834-ben még így fogalmazták meg: „sátoros innepek alkalmával az isteni szolgálat alatt ajtatoskodási tisztelkedések”⁷¹ volt. A vármegye 1833-as leveléből az is kiderül, hogy nemcsak egyházi, hanem más ünnepeken is díszőrséget adtak a Bajai Díszruhás Polgár-Társaság tagjai: „az ajtatos szertartások s ünnepi szokások fényesbítésére s nemzeti pompáskodásra kijelent napokon teendő tisztelkedő szolgálattit, mindenkor mint hasznos Polgár-Őrség”.⁷² A „Bajai formaruhás Társaság” polgárőrségként a kincstári pénz szállításkor védőrök, vásárkor és tűzvész idején utcaőrök, sőt gonosztevők nyomozásában is részt vettek, ezért 1833-ban a honi pénztáradótól és a közmunkáktól való felmentésüket kérték, valamint hogy tagjai a külső tanácsstagok választásakor előnyt élvezzenek. Ezeket a vármegye 1833-ban jóváhagyta. A polgárőrség egyik szervezője a város főjegyzője, Kuluncsich József volt.⁷³ A bajai díszruhás társaság öltözete 1802-től báró Podmaniczky József főispáni beiktatása alkalmától vadász öltözet volt 1825-ig, mikor az újabb főispáni beiktatáskor már gránátos egyenruhát viseltek.⁷⁴ Ettől kezdve gránátosoknak (gernadier) is hívták őket. Az 1825-ös zombori főispáni beiktatáson szereplő bajai gránátosokat a Bajai Lövészegylet egyik lövésztablája is megörökítette.⁷⁵ A díszruhás katonaság 1851-ig működött a bajai feren-

⁷⁰ *Margalits Ede*: Egy lap Baja szabad királyi város történetéből. Baja, 1875. 22-23.

⁷¹ Honművész, 1834. okt. 12. 654.

⁷² MNK BKML XV. 33. Borsay

⁷³ MNL BKML XV. 33. 12. d. – Megyei ügyek

⁷⁴ Honművész, 1834. okt. 12. 654. – 1834-ben a század parancsnoka Arnó János volt.

⁷⁵ A városi polgárőrhad díszszemléje 1825. május 25-én gróf Győry Ferenc főispán beiktatása alkalmával. (TIM Helytörténeti gyűjtemény (HT) 82.2. 11.)

cesek háztörténete szerint az 1848-49-es forradalom és szabadságharc után „fegyvereitől megfosztva” feloszlott.⁷⁶

Az érseket szállása, a Grassalkovich-kastély előtt tizenkét magyar ruhás ifjú sorfala mellett a lépcsőn a bajai uradalom bérlője, szentgyörgyi Horváth János és Latinovits József várták az érseket. A magyar ruhás ifjak többsége kutatásaim szerint a helyi gimnázium tanulója volt, és bajai születésű.

Az érsek a kastélyban ebédelt, a délutánt imádkozással töltötte. Este a város főterét kivilágították a tiszteletére, melyet az egyik bajai gyógyszerész, Kotztur János rendezett. Ennek díszje egy kb. 10 méter magas és 4 méter széles alkotás volt, melynek tetején Klobusiczky monogramját és családi címerét láthatták, alsó részét egy verses különböző színekben világító az érseket dicsőítő felirat ékesítette, utolsó sorában kronosztikonnal. (A városi jegyzőkönyv korábbi bejegyzése szerint piramis, vagy gúla alakú építményt rendeltek.) Klobusiczky kíséretével a patikát is felkereste, mivel itt is volt egy kivilágítás a tiszteletére. A patika, a város legrégebbi gyógyszerháza az Üdvöztetőhöz, melyet 1780-ban vagy 1788-ban nyitottak, ekkoriban a Fő utca (napjainkban: Eötvös József utca) és a Patika (ma: Grauaug Ármin utca) sarkán állt. Heinrich György nyitotta meg itt a patikáját, amiről az utcát elnevezték. A Grassalkovich-kastélyt, ahol megszállt, egyik elődje gróf Patacsich Gábor kalocsai érsek kezdte építeni, majd gróf Grassalkovich Antal fejezte be. A bajai uradalmat 1784-től 20 évre évi 44.000 forintért Gludovátz Ferenc és barátja Szentgyörgyi Horváth Zsigmond bérelte. A 18. században Gludovátz tartózkodott Baján. A bérletet meghosszabbították, annak ellenére, hogy Gludovátz túlkapásai miatt a város pert indított ellene. Horváth Zsigmond 1808-ban meghalt, ezután fia szentgyörgyi Horváth János bérelte a bajai uradalmat.⁷⁷

Szeptember 22-én reggel 8 órakor a templom ajtajától az oltárig 20 szűz leány virágszirmok szórásával fogadták – ez szokásos köszöntése az érseknek más bérmálási ünnepek leírásakor is szerepel. A polgári katonaság ismét a Duna-parton (a Kamarás Duna partján) mozsár lövéséssel köszöntötte az érseket. A szentmisén Haydn egyik miséjét adták elő. A plébánosnál reggelizett, majd az ebédig 769 gyermeket bérmált. A plébánosnál ebédelt 12 ½-kor. A délutánt látogatásokkal töltötte pacséri Szutsich József alispánt és Alföldy János főszolgabíró kereste fel, valamint az újonnan épült kaszárnyát. Másnap 1270 gyermeket bérmált. Ezután Latinovits Józsefnél ebédelt. A Latinovits-családnak több háza is volt a városban, való-

⁷⁶ A bajai ferencesek története 2. kötet, (1841–1889) ford. Kapocs Nándor [kézirat] 1851. ápr. 19-i bejegyzés 110.

⁷⁷ *Kiss Z. Géza*: A török alóli felszabadulástól sz első világháború végéig. In: *Baja története a kezdetektől 1944-ig*, szerk.: Kőhegyi Mihály, Budapest, 1989. 200-286. 222-223.; *Rupp Jakob*: Magyarország helyrajzi története fő tekintettel az egyházi intézetekre ..., Bácsival törv. egyesített Kalocsai főegyházmegeye. 3. k., Budapest, 1876. 23-24. – Rupp Jakabnál minden bizonnyal elírás a Horváth József név.

színűleg a legnagyobb házban a Ferenc (ma: Deák Ferenc) utcában álló, a ferences templom melletti, emeletes épületben látták vendégül. Latinovits József fia Sándor, ugyanis ezt a házat örökölte és itt tartották a családi iratokat is. Egyik lánya, Anna szentgyörgyi Horváth Jánosnak volt a felesége.

A délután további részét és a kora estét a városi lövészegylet lövöldöző kertjében töltötte. Ez akkor a város északi részén az epreskertben volt. Itt a városi tanács fogadta az érseket a polgári katonasággal, akik 12 mozsarat sütittek el a tiszteletére. A lökértbe szentgyörgyi Horváth János más uraságok kísérték el Klobusiczky Pétert. Az érsek virágokkal körberakott portréjával várták és egy céltáblával, melyre az érsek címerét és egy üdvözlő verset festettek.

A céllövész társulat faházait Karácsony Lipót 1831-es lövészablájáról ismerhetjük meg, mely egy ott rendezett lakomát is megmutat. A lövészegylet Baja városának legkorábbi polgári egylete volt, 1803-ban alakult Császár Ferenc kezdeményezésére a magyar és német polgárokból.

A szeglövészek vizsgálatát Arno János (Johann Arno) 1829-es lőtáblája is bemutatja.⁷⁸ A lövészegyletben töltött napról az egylet saját iratai nem maradtak fenn, mivel a fontosabb iratokat őrző láda az 1840. május elsejei nagy bajai tűzvészben elégett. (A legkorábbi jegyzőkönyv 1842-től maradt fenn.)⁷⁹ Itt uzsonnázott és a zenés mulatságon este 8 óráig vett részt. Az uzsonnát valószínűleg Eschenlohr Ferenc vendéglőstől rendelték meg.

Szeptember 24-én 1771 gyermeket bérmált. A délután 2 ½ órai áldás után a kastélyban ebédelt, majd Vojnits Antal főszolgabíró, Markos Pált és Hollósy Józsefet látogatta meg. Ezek a házak egymáshoz viszonylag közel lehetettek, mivel Vojnits Antal emeletes háza a Duna/Provália utcában (ma: Árpád) ma is álló műemléki épület. Markos Pál háza a Bárány (ma: Táncsics Mihály) utcában volt, a két párhuzamos utca között az Oskola (ma: Martinovics Ignác) utca található. Hollósy Józsefnek valószínűleg nem volt saját háza, hanem az uradalmi ügyészi lakásban lakott a Klastrom utca és az Úri utca sarkán (ma: Bartók Béla és a Tóth Kálmán tér).⁸⁰ Az Oskola utca a végén található gimnáziumról kapta a nevét, amit Klobusiczky érsek szintén megtekintett. Vojnits Antal és Markos Pál meglátogatása között az „Ó hitű Felső Templomot” is megtekintette, vagyis a

⁷⁸ A lőtábla megjelent Verebélyi Kincső könyvében. (*Verebélyi K.*: Célra tarts! i.m. 41. és 20. kép)

⁷⁹ MNL BKML X. 259. Bajai Céllövész Társaság iratai, Közgyűlési jegyzőkönyvek 1843. márc. 13-i jegyzőkönyv 28. sz. – a tűzvészben a lövészegylet új épületei az új helyen nem sérültek meg. Ez volt az egyik menhely a város szélén a tűz elől menekülők számára. A láda valószínűleg a városban volt, valamelyik egyesületi tisztviselőnél.

⁸⁰ A Tóth Kálmán tér később, a 19. század második felében került kialakításra. Ez a ház a mai Eötvös (korábban Úri) utca folytatásában állt, ahogy az 1803-as háztulajdonosok jegyzékében is megtalálható. (*Flach P.*: Die Hausebesitzer i. m. 29.)

napjainkban nagy szerb templomnak nevezett Szent Miklós görögkeleti templomot is. Markos Pállal szívesen beszélgetett Klobusiczky. Markos Pál nekrológiájában jegyezték fel: „Klobusiczky a kalocsai hitbuzgó, de magyar jellemű Érsek örömezt társalgott és gyakran enyelgett [vele] kedélyesen. E társalgásokból, sok adoma él még most is Bács megyében.”⁸¹

Az egyházi szentség kiszolgáltatását az érsek minden nap áldással fejezte be. Látogatásának utolsó napját reggel 5 órakor a ferenceseknél misével kezdte. (A ferences templom és kolostor közvetlenül a szálláshelye, a Grassalkovich-kastély /ma városháza/ mögött található.) A ferences kolostorban 1824-ben tizenegy pap – közülük hatan a városi gimnáziumban is tanítottak, nyolc ferences hittudományi tanuló és öt laikus testvér élt.⁸² Az érsek a plébánián reggelizett, meglátogatta a káplánokat és beszélgetett velük. A plébániáról gyalog ment a kastélyba, hogy elbúcsúzzon vendéglátójától és a város lakosságától. A bajaiak Kalocsára vezető útját Sükösdig kísérték.

Összesen Baján 1824-ben 3810 fő bérmált a városi jegyzőkönyv szerint, a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltárban őrzött jegyzőkönyv szerint kevesebbet 3786 főt.⁸³ A bérmálási anyakönyvek ebből az évből nem maradtak fenn. Három nap alatt majdnem 4000 fő kapta meg tőle a bérmálás szentségét az alsó bácsi esperesi kerületben, ahonnan Bajára érkezett 23 nap alatt 5042 főt bérmált augusztus 29. és szeptember 20. között. Ezen a néhány Baján töltött napon több katolikussal találkozhatott, mint a korábbi hetekben.

Bácskai bérmálások és bérmálási ünnepek az 1820-as években

Klobusiczky Péter 1823-ban a tiszai főesperesi kerületben járt, vagyis a Tiszai Korona Kerületet és Szabadka szabad királyi várost látogatta meg. A három esperesi mellé 1811-ben állították fel a szabadkait.⁸⁴ A bérmautak óbecsei és a szabadkai bérmálásáról hírlapi tudósítás maradt fenn. Óbecsén a Tiszai Korona Kerület tisztikara valamint Bács és Bodrog vármegyék küldöttjei fogadták az érseket 30 hintóval és lovasokkal. A mezővárosba érkezésekor nemcsak a harangokat kongatták meg, hanem tarackokat is elsütöttek. Zöldellő füveket és virágokat hintettek a lábai elé a processió közben míg a templomba kísérték. A templomban az érsek kánoni vizsgálatot tartott, majd a plébániára ment „harangok és tarackok szólásai közt” ahol szűz lányok virágokat szórtak a lába elé és a Torontál megye első is-

⁸¹ Ramocsai Markos Pál Alsó-baranyai segédgondnok rövid életrajza. In: Egyházi almanak az MDCCCLXIIIdik évben. szerk. Dobos János, Pest, 1862. 71.

⁸² A bajai ferencesek háztörténete i. m. 340.

⁸³ KFL I. 1. E. B. kimenő iratok, főpapi funkciók jegyzőkönyvei vol. 19. Protocollum Functionum Episcopaliū 1808-1842. 1824. évi bejegyzés

⁸⁴ Püspöki jelentések a magyar szent korona országainak egyházmegyéiről 1600-1850. összegy.: dr. Vanyó Tihamér Aladár, (Olaszországi Magyar Oklevéltár II.) Pannonhalma, 1933. 154.

pánjának, Kászonyi Sándornak hét éves lánya köszöntötte. Az érsek ekkor beszédet mondott magyarul. Másnap augusztus 20-án, Szent István király napján magyarul prédikált, a misét követően délután két óráig bérmált a templomon kívül. Másnap Bács-Bodrog és Torontál vármegyék küldötteit, Szucsics József és Kászonyi Sándor alispánokkal fogadta és a helyi ortodox plébánosokkal is találkozott. A helyi ortodox templomot személyesen is meglátogatta. Négy nap után elutazott, hogy bérmakörútját a környékbeli településeken folytassa. Moholon a Kamara által építendő templom alapkövét is letette. Szeptember 7-én a zentai csata helyszínét is megtekintette. Horgoson a Kárász család vendége volt és itt fogadta Csongrád vármegyék és Szeged város küldöttségeit. Szeptember 16-án itt is prédikált magyarul. Szabadkára érkezése előtt 11395 hívő kapta meg tőle a bérmálás szentségét.⁸⁵ Szabadkán az érsek kérte az ünnepek mellőzését. Ide szeptember 17-én érkezett. A város határában 26 lovas és a városi küldöttek várták, és a katolikus és a görögkeleti templomok harangjai jelentették megérkezését. A Szent Teréz-templomnál csak a városi tisztikar, a járási főszolgabíró és a helyi papság fogadta az érseket. A helyi plébánián volt a szállása és négy nap alatt 5000 főnek adta meg a bérmálás szentségét.⁸⁶ Az 1807. és az 1823. évi bérmálások feledésbe merültek a 19. század második felében, mivel Tormásy Gábor a szabadkai főplébánia történetéről írt könyvében azt írta, hogy az 1797. évi bérmálás után a következő 1829-ben volt.⁸⁷ Az 1823. évi bérmálási anyakönyvek szerint augusztus 20-22 között Óbecsén 1545 főt, szeptember 18-21 között Szabadkán 4542 főt bérmált az érsek.⁸⁸

1824. május 7-től az Alsó-bácsi esperesi kerület plébániáit látogatta a Ferenc-csatornán túl. Titelen katonai bemutatót is megnézett. Újvidéken nagy pompával fogadták. Az újvidéki görögkeleti püspöknél (bácsi püspök) és karlócai görögkeleti érseknél is ebédelt. Bácsott a várost kivilágították tiszteletére és a városházán egy világító üdvözlő felirattal is fogadták.⁸⁹ 1825-ben Rigyicán (Regöcén) rigyicai Kováts Imre földesúr magyar öltözetben 20 lovassal fogadta az érseket. A Boldogasszony kőszobra mellett zöldágakból diadalkaput állítottak a tiszteletére. A templom előtt 24 fehér ruhás lány virágot szórt az érsek elé. A canonica visitatio után „az Uraság Kastélyába vezetett szállásra, mellynek Anglus kert[j]e estve díszesen ki volt világosítva, s midőn ő Excellentiája ezt szemlélé, az által meglepettetett, hogy egy nagy eper fán 3 állások lévén készítve, a' fölsőről török musika kezdett zengení, 's akkor mozsarakból, és apró fegyverekből hang-

⁸⁵ Hazai 's Külföldi Tudósítások, 1823. okt. 18. 249. és Magyar Kurir, 1823. okt. 24.

⁸⁶ Hazai 's Külföldi Tudósítások, 1823. szept. 27. 201.

⁸⁷ *Tormásy Gábor*: A szabadkai római kath. főplébánia története. Szabadka, 1883. 203.

⁸⁸ KFL I. 1. d. Óbecse (Belváros) bérmáltak és KFL I. 1. d. Szabadka- Szt. Teréz Bérmáltak. A hírlapi tudósítás szerint Szabadkán 4795 főnek szolgáltatta ki a bérmálás szentségét. (Hazai 's Külföldi Tudósítások, 1823. okt. 18. 251.)

⁸⁹ Hazai 's Külföldi Tudósítások, 1824. jún. 19. 385-386.

zott a' lövöldözés, a' Vendégek Ó Excellentiáját: „Éljen!” kiáltással köszöntvén, midőn egy szép gyöppös karajban, az ő Famíliája és Érseki Czímereinek elejbe jutott”⁹⁰. Másnap a bérmálás és a gazdag ebéd után az ifjúságot tanította. Következő nap Te Deumot tartott, mivel 24 év alatt a katolikusok száma nőtt és templomot is építettek.

Zomborban 15 év után 1828-ban bérmált április 30 és május 2-a között. A Felső-bácsi esperesi kerületnek tíz plébániáját (Apatin, Bezdán, Bresztovác, Doroszló, Kupuszina, Monostorszeg, Philippova, Priglevica-Szentiván, Szonta, Zombor) látogatta meg, canonica visitatiót tartott és a bérmálás szentségét adta fel. Az erről fennmaradt tudósítás szerint már útközben küldöttségek fogadták Bajaszentistvánon és Baján is, ahol ebédelt. Hasonló pompával fogadták, mint négy évvel korábban Baján. Kivilágítást nem rendeztek, de az ifjúság és a céhek fáklyákkal köszöntötték. Megérkezésekor a sátoroltártól processziót tartott. A templomban az érsek magyar nyelven prédikált.⁹¹

1829-ben fogadhatták a szabadkaiak ünnepélyesen Klobusitzkyt. Lovasok kísérték a városba. A hintójából való kiszállástól a céhek zászlókkal és a tanuló ifjúság sorfala között vezették a templomba. Másnap magyar nyelvű prédikációt mondott, a nagymisén Arnold György offertóriumát játszotta, amiért VII. Pius pápa kitüntette. Elutazása napján a katonaságot és a zenészeket (muzsika-kart) megajándékozta az érsek.⁹² Tormásy Gábor azt írta, hogy a „főpásztor látogatása Szabadkán mindenkor ünnepül tekintetett, útja a városon keresztül valódi diadalmenet volt, melynek fénye emelésére a legújabb időkig a város hatósága minden lehetőt megtett”⁹³ Az 1829. évi tudósítás szerint „említést érdemel ezen alkalmatossággal Nagy Tiszt. Sarcsevits Antal Szabadkai Plébános, és Esperesi Úr bőkezűsége, ki is O Exjának azon szabad Kir. városban mulatása alatt a' Fő Tiszt. Papságot, a' Ns. Magistrátust, az ott lévő hadi Tiszti Kart, a' városi alsóbb Tisztviseelőket, a' Sz. Ferencz' Szerzeteseit felváltva bőven megvendégelte”⁹⁴ Szabadkán is költeménnyel is várták az érseket, 1835-ben az alkalomra Farkas Bertalan Pásztori szóváltás ... című művét nyomtatták ki Szegeden.⁹⁵

1829-ben Klobusitzky Szabadkáról Topolyára utazott, ahol báró Kray Jánosnál öt napot vendégeskedett és az első nap végén a kisvárost kivilági-

⁹⁰ Hazai 's Külföldi Tudósítások, 1825. jún. 25. 405–406.

⁹¹ Magyar Kurir, 1828. máj. 16. 311.; Hazai 's Külföldi Tudósítások, 1828. máj. 10. 297-298.

⁹² Hazai 's Külföldi Tudósítások, 1829. máj. 20. 313.

⁹³ Tormásy G.: A szabadkai i. m. 203-204.

⁹⁴ Hazai 's Külföldi Tudósítások, 1829. máj. 20. 313.

⁹⁵ Farkas Bertalan: Pásztori szóváltás mellyet nagy méltóságú Klobusitzky Péter, a kalocsai fő, és bácsi egyesült megyék érsekjének ... tiszteletére, midőn Szabadka szab. kir. városunkban Szent Iván hava elején híveit bérmálná. Szeged, 1835.

tották a tiszteletére. A bérmakörútja más településein a megyei nemesség tagjai is vendégül látták, például Bajsán bajsai Vojnits Máté.⁹⁶

1825-től a Hétszemélyes Tábla társbírája is lett Klobusiczky, ezért fél évet Kalocsától távol töltött. Ez is lassította az egyházmegyei vizitáció befejezését, melyet 10 év alatt 1832-ben fejezte be.⁹⁷ Az egyházmegyében 1827-ben 100 plébánia és 12 filiálé volt. 1827-ig a székhelyén, Kalocsán évente pünkösdkor és a vizitált plébániákon 30.000 főt bérmált a jelentés szerint.⁹⁸ 1838 pünkösdjén 86 évesen Kalocsán 616 főt bérmált.⁹⁹

Klobusitzky Péter érsek és Baja

Például 1824-es látogatásakor a bajai ferences kolostornak 100 forintot adott.¹⁰⁰ Klobusitzky Péter Bajával való kapcsolata nem csak a bérmáláskor, személyes látogatása idején nyilvánult meg. A lövészegylet új lövőházának felépítésére 1833-ban 20.000 téglát adományozott, a bajai uradalmat bérlő szentgyörgyi Horváth János és Józseftől ugyanekkor 12.000 darab téglát kapott a lövészegylet.¹⁰¹ A lövészegylet ekkor egy új helyre, a város másik részébe is költözött.

1837-ben a bajai kórház részére 100 forintot küldött. Az adományokat jegyző díszalbumba így jegyezték fel nevét: „Klobusitzky Péter Kalotzai Érsek Leopold cs: Rendének nagy keresztes vitéze, cs. kir. valóságos Belső Tittkos Tanácsos és a Hétszemélyű Fő Törvény szék közbírája.”¹⁰² Más alkalommal is adományozott a kórháznak, például 1840-ben a nőegylet által rendezett táncmultság alkalmából 40 pengő forintot küldött.¹⁰³

1839-ben a ferencesek bajai kolostorában engedélyezte, hogy magyar nyelvű miséket tartsanak ünnep és vasárnapokon. Az erről megjelent tudósításokban külön kiemelték, hogy az „isteni tiszteletet a hazaszeretettel” párosítja.¹⁰⁴

Az 1840-es tűzvész után is számos adományt és engedményt tett a rászorulóknak részére. Gyors segélyként a tűzvész utáni napokban 1000 forintot és 3000 pozsonyi mérő búzát kaptak a bajaiak. A város újjáépítéséhez 2000 kéve náddal, 50000 téglával kémények építésére és ingyen kútágások adományozásával járult hozzá és megengedte, hogy a földjén lévő két téglalégtő kemencében készült téglák után csak 1 krajcárt fizettek a bajaiak.¹⁰⁵

⁹⁶ Hazai 's Külföldi Tudósítások, 1829. jún. 13. 369.

⁹⁷ Püspöki jelentések i. m. 403.

⁹⁸ Püspöki jelentések i. m. 156.

⁹⁹ Hírnök, 1838. jún. 21. 1.

¹⁰⁰ A bajai ferencesek háztörténete i. m. 342.

¹⁰¹ *Margalits E.*: Egy lap Baja i. m. 30.

¹⁰² MNL BKML IV. 1435. Adományok jegyzéke (1836-54)

¹⁰³ Uo. és Nemzeti Ujság, 1840. febr. 1. 37. – a bajai kórház adományok jegyzéke szerint 100 forintot küldött. (MNL BKML IV. 1435. Adományok jegyzéke)

¹⁰⁴ Jelenkor, 1839. dec. 7. 390.

¹⁰⁵ *Margalits E.*: Egy lap Baja i. m. 37.

A tűzvész után a plébános, Bartók Mátyás és a káplánok is pénzsegélyt kaptak az érsektől.¹⁰⁶

Összegzés

A bérmálás eseményeit valamelyik jegyző örökítette meg, vagy kettejük közös munkájának eredményét olvashatjuk a jegyzőkönyvben. A feljegyzés szándéka szerint, melyet az 5-6. sorban fogalmaz meg és tanulmányom elején mottóként idéztem, történetírói szándékkal örökítették meg az eseményeket. A bérmálás leírása terjedelménél fogva, amely több mint nyolc oldal, kiemelkedik a jegyzőkönyvből, mivel más városi eseményt ilyen részletességgel nem örökítettek meg. Az esemény a többi 19. századi bajai bérmálási ünnepeknél is fényesebb, különlegesebb lehetett. Például az 1830-as látogatásakor a város főterét nem világították ki, bár este fél 8-kor érkezett meg Bajára, csak az aznapi vendéglátója a főszolgabíró, rigyicai Kovács József világította ki a házat.¹⁰⁷ Más bérmálási leírásokban megjegyzik, hogy Klobusiczky magyarul prédikált a népnek. A Rómába küldött 1827-es és 1833-as érseki jelentésében is szerepel, hogy „egyházlátogatásakor a magyarajkú plébániákon szintén ő maga prédikál”.¹⁰⁸ Az 1824-es bajai leírás ezt nem említi, ugyanakkor kiemeli Klobusiczky imádságos lelkületét, vallásos buzgóságát, például hogy „szokása szerint Imádsággal fejezte be e' napot” vagy megérkezése napján az ebéd és az este közötti időszakot „Imádsággal és az Istenrül való elmelkedéssel töltötte”. Összehasonlítva a többi bacsikai bérmálási leírással Baján is felkereste az egyik görögkeleti templomot, a nagyobbikat. A görögkeleti hívőkkel találkozott megérkezések is, hiszen a főbíró, Hadzsits József is ebben az évben szerb nemzetiségű görögkeleti vallású volt, valamint a városi küldöttség több tagjai is: Nenadovits Samu, Simits Tivadar, Stojanovits Antal, Csokor István. A Bajai Lövészegyletben töltött délutánon is minden bizonnyal részt vettek görögkeletiek is.

A bajai programjai is hasonlóan eseménydús volt, mint az 1823-as béрма körútja, ahol például az óbecsei bérmálásáról jegyezték fel, hogy csak bámulni lehetett buzgóságát és hogy „elfelejtkezett testi öregségének gyengeségéről (72 esztendő korában) ’s leg-jobb korbéli férfiúnak munkásságát telyesítette”.¹⁰⁹ Klobusiczky egyik első életrajzírója Bedcsula Tamás is kiemeli jótékonyága mellett, hogy sokakat a bérmálás szentségében részesített. Ezt az adatot, például a Vasárnapi Újság is átvette tőle, hogy Klobusiczky Péter „[f]áradhatatlan tevékenységének bizonyítványa, hogy az elhunyt, kalocsai érseksége alatt a kánoni visitatiót egész meggyében

¹⁰⁶ *Bedcsula, Thomas: Vita Petri Klobusiczky .., Colocae, 1859. 146.*

¹⁰⁷ MNL BKML IV. 1001. 11. k. és A bajai ferencesek háztörténete i. m. 391.

¹⁰⁸ Püspöki jelentések i. m. 157.; 403.

¹⁰⁹ Hazai 's Külföldi Tudósítások, 1823. okt. 18. 250.

elvégezte, mindenütt prédikált s a mellett mintegy 108,538-at részesített hívei közül a bérmálás szentségében.”¹¹⁰

A korábbi és a későbbi Baján tartott bérmálási ünnepekről, vagy érseki látogatásokról nem maradt fenn ilyen részletes leírás. A 19. század elején az első bérmálás a városban 1807. november 13-15. között három napon tartott. Takáts Márton segédpüspök bérmált. A középső napon a ferencesek kolostorában ebédelt nemcsak a papokkal, hanem a városi bíróval, jegyzővel és írnokokkal is. A lakoma fénypontja egy díszes torta volt, melyen nemcsak egy művészi angyal püspöksüveggel és pásztorbottal volt látható, hanem egy Takáts Mártonnak szóló vers is. Ez az első fennmaradt emléke annak, hogy a bajaiak egy egyházi személyt alkalmi verssel köszöntöttek. Ekkor 4600 személyt bérmált, de a következő évben és 1810-ben is visszatért Bajára.¹¹¹

Klobusiczky Péter 1824-es látogatása alkalmára Jung János írt latin elégiát, melyet Szegeden nyomtattak.¹¹² A városi jegyzőkönyv szerint több ilyen mű is készült az alkalomból 1824-ben. Közgyűjteményben csak ezt az egyet találtam meg. A városi jegyzőkönyv egy másik verses üdvözlőlet említ, melyben az egyik külső tanácsnok, Dórits Károly Latinovits Józsefet becsületében megsértette, ezért őt megfosztották a külső tanácsosságtól.¹¹³ A Jung elégián kívül a bajai Türr István Múzeumban őrzött, az érsek címeivel ékesített lövésztabla is őrzi az 1824-es bajai ünnepek emlékét, valamint hogy az érsek meglátogatta a Bajai Lövészegyletet is. A másik bácskai lövészegyletet, az 1790-ben alakult újvidékit a tudósítás szerint nem látogatta meg Klobusiczky Péter 1824-ben. A városi jegyzőkönyv a két bajai egyelet a Bajai Díszruhás Polgártársaság és a lövészegylet történetéhez is fontos adalékokat szolgáltat, főként az előbbinek a történetét még nem kutatták.

A bajaiak hasonlóan fogadták az érseket, mint más bácskai településeken, és a tiszteletére rendezett ünnepek nem maradtak el a szabad királyi városokban tartottaktól. Az érsek is megjegyezte a lőkerti mulatságon, hogy kellemesen csalódott a bajaiakban: „valóban nem hittem volna, hogy Baját illy szép, és valogatott közönség lakja.”¹¹⁴ Hírlapi tudósítás nem maradt fenn az 1824. évi bajai érseki látogatásról, de valószínűleg ugyanazt érezhették, mint egy évvel korábban a szabadkaiak a főpásztori látogatást az érsek „a’ Hívek’ nagy lelki vigasztalására szerentsésen elvégezte.”¹¹⁵

¹¹⁰ Vasárnapi Ujság, 1859. nov. 20. 560.

¹¹¹ A bajai ferencesek háztörténete i. m. 258.

¹¹² OSZK 627.077. – Jung, Ionnes: Elegia honoribus excellentissimi ... Petri Klobusiczky de eadem ... episcopi oblata anno 1824. Baiae. Szeged, [1824.]

¹¹³ MNL BKML IV. 1001. 1826./ 280. sz.

¹¹⁴ MNL BKML IV. 1001. 11. k. 1824. okt. 8. 277. sz.

¹¹⁵ Hazai 's Külföldi Tudósítások, 1823. szept. 27. 201.